

BLIJVENDE VREDE

OUDE LANDBOUW HERLEEFT EN TERRASSEN WORDEN AANGELEGD

door

HANNIE HALMA

Maart/april 2007

Khartoem, Kadugli, Tira, Heiban, Kauda, Oya, Kadorow en Shuwaya

WEDEROPBOUW

Onze tocht in de comfortabele auto van generaal Kaliman Hamuda brengt ons niet alleen naar diverse militaire kampementen waar legereenheden van de SPLA geïnspecteerd dienen te worden, ze tonen ook een wisselend zicht op de vele veranderingen die plaatsvonden na het afgelopen regenseizoen dat van mei tot half oktober 2006 duurde.

Eindelijk, twee jaar nadat de vrede werd getekend, geloven de Nuba dat ze veilig zijn. Dat ze vlakbij hun oude woonplaats als vanouds landbouw kunnen bedrijven zodat er over enkele jaren voldoende voedsel zal zijn om van te leven.

Rondom Kauda, in Atturo, Shuwaya en Tira heeft de lokale bevolking hard gewerkt. Tegen tientallen bergwanden zijn oude terrassen opnieuw vormgegeven, daar zal over enkele weken gezaaid worden zodat bij de start van het regenseizoen gewassen kunnen ontkiemen en er in november een ruime oogst zal zijn. IJverige handen zullen ook de enorme stapels stenen verwerken die nu nog, verspreid over vele berghellingen, liggen te wachten...

Oude huizen worden gerepareerd en overal liggen stapels gras waarmee daken vernieuwd zullen worden. Op sommige plaatsen worden zelfs hoge, stenen voorraadpotten gebouwd en houten stellages waarop een deel van de oogst bewaard kan worden zonder dat het door insecten aangevreten zal worden.

Langzaam maar zeker gaan de eerste gezinnen terug naar de dalen, laten hun schuilplaatsen die op grote hoogte tegen de bergen zijn geplakt, achter. Hier hebben ze de wrede oorlog overleefd met slechts handenvol graan en veelal zonder kleding om hun lichaam tegen zon, regen en kou te beschermen. Het was een toevluchtsoord waaruit ze de Janjaweed zagen aankomen, het gaf velen tijd om te vluchten en te ontkomen aan moord en verkrachting. Nu is de tijd gekomen om terug te keren naar hun oude woonstee, of in ieder geval naar de plek waar deze ooit heeft gestaan. Want er is niet alleen zwaar gevochten, huizen werden moedwillig vernield en papjabomen gekapt om het schootsveld te verruimen.

De generaal is op weg naar zijn gezin in Tira en wij, mijn vriendin en huisarts Marianne Dees en ik, mogen mee. Zitten naast zijn bodyguards met hun stenguns, volgen de ceremonie als hij door een bataljon militairen welkom wordt geheten, een strijdlid klinkt en de opdracht 'presenteer het geweer' door het weidse dal schalt. Een vrouw biedt ons thee aan en een soldaat legt uit dat de roodbruine bast van de *procopine*, een sierlijke boom, vooral door vrouwen wordt gebruikt. 'Het water waarin deze bast wordt geweekt geeft vrouwen een zachte huid' vertelt hij stralend terwijl zijn hand de huid van zijn geliefde lijkt te strelen.

Ons pad leidt ons langs de Morro tribe, door Atturo en via een smalle doorgang tussen twee bergtoppen *Bijous* genaamd, komen we in Tira. Overal zien we niet alleen dat de wederopbouw in gang is gezet maar ook indrukwekkende taferelen die het verhaal van oorlog en vrede vertellen.

Onderweg wordt Kaliman gekust door huilende vrouwen die hem danken voor zijn moed, mannen omhelzen hem met tranen in de ogen en kinderen zwaaien hem een welkom toe. De bevrijder wordt gevierd voor zijn moed en doorzettingsvermogen waardoor de bewoners van het Nuba Gebergte nu een beter leven tegemoet gaan.

'Zij zijn het die de bevrijding mogelijk hebben gemaakt,' zegt Kaliman, 'zij weigerden uit het Nuba Gebergte te vertrekken. Ondanks de gruwelijke moorden, verkrachtingen en vernielde huizen bleven onze mensen overeind. Ze bleven omdat zonder hen het SPLA leger geen kans zou hebben te overleven. Want wie moest er dan zorgen voor hun voedsel, wie zou er dan gewonden helpen en wie was er dan nog in staat om te vechten?'

Geëmotioneerd kijkt hij voor zich uit...`

Hij is een uitzonderlijk man, wordt *baba*, papa genoemd door zijn manschappen die zijn huis in Kadugli met hem delen. Zij gaan voor hem door het vuur als dat nodig is en bewaken hem bij alles wat hij doet.

Daar is ook de inlichtingendienst gevestigd waar de jonge majoor Masol de scepter zwaait, een lange, aardige man met het torso van een kind. Hij woonde in het diepe zuiden toen hij als tienjarige jongen aan de dood ontsnapte. Rebellen vielen zijn lagerschool aan, doodde tientallen kinderen en ontvoerden anderen. Hun angstaanjagend geschreeuw haalde zijn vader uit zijn artspraktijk en hij sleurde zijn zoon mee het bos in. Een man die tegen geweld was en weigerde te vechten, maar even later voor de ogen van zijn kind werd vermoord.

Zonder te weten waarheen hun tocht leidde trokken tientallen kinderen met hun bewakers door het oerwoud. Er was niets te eten, ze sliepen in weer en wind, liepen hun voeten kapot en zij die niet verder konden werden simpelweg achtergelaten. In een militair kamp in Libië werden meisjes gedwongen als hoer of echtgenote te fungeren en de meeste jongens werden opgeleid tot moordmachines terwijl slechts enkelen betere kansen kregen.

Masol heeft gezorgd dat zijn familie weer toekomst heeft door ossen en een ploeg aan te schaffen en hen te leren landbouwgrond te bewerken. Als hij zijn laptop, een van de faciliteiten van een verbindingsofficier, op de popmuziek van MTV afstelt verdwijnt zijn verleden naar de achtergrond. Hij vindt dat het tijd wordt om zijn grenzen te verleggen en hij zoekt zorgvuldig naar een studie die bij hem past.

In het huis in Kadugli staat een schaakbord tussen hem en zijn generaal in. Beide kijken in opperste concentratie naar de stukken en beide willen de beste zijn, winnen...

De dag daarop neemt Kaliman ons mee naar de *souk* met zijn vele kramen en kleurige bezoekers. Vrouwen bieden glimlachend een kom *marissa* aan, een lokale drank die van sorghum wordt gebrouwen en verderop spelen mannen een spel met stenen waarvan de regels alleen hén bekend zijn.

We bezoeken een ziekenhuis dat in aanbouw is. Het regenseizoen, de slechte toegankelijkheid van het gebied en vele misverstanden hebben de bouw met enkele jaren vertraagd, maar nu zal het niet lang meer duren. Italiaanse nonnen zullen de bevolking met raad en daad bijstaan en wellicht zal er een echte arts worden aangesteld.

Verderop staat een lagerschool die langzaam maar zeker in elkaar zakt. Houten dakspanten en steunbalken worden in fors tempo aangevreten door witte mieren en het gebouw dat nooit in gebruik werd genomen, verzaakt. Tenzij er hulp gevonden wordt, er ijzeren spanten geplaatst worden en houten steunen vervangen door een degelijke cementen tichel waarin ijzeren staven zijn verwerkt zodat samenhang geborgd blijft.

We bezoeken Kaliman's oude lagerschool, een lange hut waar houten boomstammetjes tot zitplaats dienen net als weleer. Hij past er niet meer. Niet alleen de hoogte van het gebouwtje klopt nog met zijn lengte, ook de palen die steunen op boomvorken staan te dicht bij de grond.

Ook hier bespreken we onze projecten met het hoofd van de school en gaan dieper in op ons oorspronkelijke plan om een huis voor vijf of zes straat- oftewel weeskinderen te bouwen. Hen te laten verzorgen door een vrouw die hiervoor betaald wordt en hun lagerschool opleiding te garanderen.

Enkele dagen eerder zijn hierover diepgaande gesprekken gevoerd in Kadugli, in een huis waar op dat moment Sūdi, de *chief* van Shuwaya, een vergadering voorziet. Het stamhoofd van Tira: Ismael Kassien Jundi, Hassan Zakaria, generaal Kaliman en anderen zijn het volkomen met hem eens dat deze opvang niet past bij de manier waarop de Nuba met hun wezen omgaan. In alle dorpen en gehuchten van Zuid Kordofan vangen families de kinderen van hun vermoorde broers en zussen op, zorgen voor drie of meer kinderen buiten die van henzelf.

'Hoe kun je enkele kinderen uit hun vertrouwde omgeving wegrukken, hen bij een vreemde vrouw plaatsen en ervan uitgaan dat ze gelukkig worden?' is dan ook de vraag die me wordt gesteld. Zorgvuldig zijn woorden kiezend stelt Sūdi voor de komende weken na te denken, navraag te doen en in beraad te nemen om weeskinderen schoolfees te betalen. Dan wordt hen recht gedaan en zal hun toekomst er beter uitzien.

De schok van deze opmerkingen is groot. Op papier staat het zo mooi: een huis voor vijf of zes straatkinderen die twaalf jaar verzorgd zullen worden. Waarom weten Unicef en het Ministerie van Welfare niet hoe het er écht aan toegaat in het gebied waar wij werken? Kijken zij alleen naar Kadugli en Dilling waar straatkinderen inderdaad in een huis opgevangen moeten worden?

Pas enkele weken en vele gesprekken later dient een nieuwe opzet zich aan. Als we nu eens bij elke lagerschool een extra klas bouwen en we acht jaar lang, de tijd dat kinderen de lagerschool bezoeken, voor vijftig weeskinderen 10 USD schoolfees betalen aan het hoofd van de school?

In Oya, Heiban, Shuwaya en overal elders kunnen lijsten van weeskinderen worden gemaakt. Hun namen zullen controleerbaar zijn en elk jaar kunnen we nagaan of deze kinderen ook inderdaad naar school gaan.

Extra inkomsten voor de school zal bovendien neveneffecten hebben die positief zijn. Er kan een extra onderwijzer worden aangesteld en het inkomen van de huidige onderwijzers zal iets omhoog gaan als het totaalbedrag aan fees gedeeld wordt.

Opnieuw start Kaliman's chauffeur de motor en geeft plank gas. Een lang recht eind met slechts enkele hobbels brengt ons aan de rand van de berg en van daaruit zien we diep beneden ons het ouderlijk huis van de generaal liggen. Even later dalen we af en gaan op zoek naar familieleden die deze plek nooit hebben verlaten.

Een oude vrouw omhelst hem en wil hem niet meer loslaten. Dan komt een oude man met langzame passen naar hem toe, zijn oudste broer. Ondanks de gevaren van de oorlog heeft hij altijd geweigerd huis en landbouwgrond te verlaten. Twee van zijn kinderen werden gedood en enkele jaren geleden overleed zijn vrouw. Zijn andere kinderen trokken weg en hij is eenzaam achter gebleven.

'Herinneringen aan vroeger en het bewerken van mijn land houden me overeind,' mompelt hij terwijl hij zijn broer een kom water aanreikt..

Wat later bereiken we Umm Dordo waar we ontvangen worden door de *chiefs* Deldoem Tutu en Abdoem Jaimy. Omringd door andere notabelen onderbreken ze hun vergadering en luisteren aandachtig naar de uitleg over onze vierde *'driepoot'*.

Na Heiban en de daarop volgende bouwplaats in Shuwaya zijn jullie aan de beurt legt Tawfig uit. Hij licht toe wat de inbreng van de dorpelingen moet zijn, hoe de lagerschool, de zorg voor weeskinderen en het centrum voor vrouwen er uit zullen zien.

Enthousiast staat iedereen op en wijst naar een plek veel verderop die geschikt is om tot Educatief Centrum te worden verheven. Alle handen gaan omhoog als ze zich, zonder enige uitzondering, bereid verklaren om mee te helpen...

Begeleidt door beide *chiefs*, enkele notabelen en Kali Kuku Omari, lid van de vrouwengroep van het dorp wandelen we er rond. Hier is ruimte in overvloed voor de gebouwen, voor het proefveld en de 4.000 m² grond waarop koeien getraind zullen worden...

Als we een half uur later terugkeren en opnieuw de schaduw van de grote boom opzoeken, worden toezeggingen herhaald en is er tijd om dieper op onze projecten in te gaan. Tawfig neemt het woord terwijl ik een eind verderop langs het pad plaatsneem, samen met Kali Kuku en Omboni, een oude vrouw die meeluisterde naar onze toekomstplannen.

Het dubbele gevoel dat me altijd overvalt als ik vrouwen vraag me hun geschiedenis te vertellen, maakt dat ik aarzel. Willen ze over de oorlog vertellen? Kunnen zij dat wel tegen een volslagen buitenstaander? Of...

Ze grijpen mijn handen en knikken, het is goed dat ik weet wat hen overkwam. Het is goed dat verhalen over doorstane wreedheden op papier komen te staan. En terwijl ze met trieste blik in de verte staart begint Kali Kuku zachtjes.

'Ik ben vijftig jaar en getrouwd, lang geleden hadden we zeven kinderen, 3 meisjes en vier jongens. Het leven was goed totdat de Janjaweed kwam, ons huis in vuur en vlam zette en vier van onze kinderen vermoordden.

Pas nu, twee jaar nadat de vrede werd getekend, sta ik vaak hier en sla soms volledig door. Kan opeens niet meer denken, begin te schreeuwen en ren weg. Waarheen ik ga zien mijn ogen niet en pas veel later kom ik tot stilstand, kijk om me heen en herken de plaats waar ik ben geëindigd. Hier...' zegt ze en zwijgt dan minutenlang, 'hier zaten vrouwen met hun vijf of zeven kinderen om zich heen. Ze wachtten op hun vijand, ze hoorden hen aankomen en waren doodsbang voor wat zou gebeuren; zwaarden die hen een voor een zouden ombrengen. Want hoe kun je een of twee kinderen onder je armen nemen en vluchten?' Hoe kun je enkele kinderen kiezen om een veilig heenkomen te zoeken? De anderen laten zitten, wachtend op het moment dat ze vermoord zullen worden? Hoe kun je dat doen...'

Opnieuw is ze radeloos van verdriet door alle beelden die ze voor zich ziet, hun vijand was zo onvoorstelbaar wreed, zo onmenselijk.

Omboni vertelt: 'ik ben getrouwd maar we hebben geen kinderen meer, ze zijn vermoord...'

We leefden jarenlang in angst en schuilen hoog in de bergen, zonder voedsel, zonder water terwijl de vijand onze huizen hier beneden in brand stak en moordend rondging. Het water werd met chemicaliën vergiftigd en de meeste bewoners van ons dorp kwamen om tijdens zware aanvallen die van alle kanten tegelijk op ons afkwamen. Al die doden, al die verkrachtingen, al die vrouwen die zich aborteerden of vier of vijf kinderen van verkrachters hebben. Ze komen 's nachts terug in mijn dromen en dan schreeuw ik...'

Met een punt van hun doek vegen ze hun tranen weg en het blijft lang stil. Veel later staan we op en lopen langzaam in de richting van de grote boom. 't Is zomaar een pad in Umm Dordo waaraan verschrikkelijke herinneringen kleven, ook voor mij ziet het er volkomen anders uit nu...

Verderop wordt onderhandeld over de aankoop van een geit die Tawfig straks mee wil nemen. Maar de aanblik van twee blanke vrouwen drijft de prijs op tot gigantische hoogte en hij besluit dat een maaltijd zonder vlees goed genoeg zal zijn.

De generaal zit opgewekt in het midden van de kring notabelen waar een kom *marissa* rond gaat. De heren zijn nog lang niet uitgepraat als de chauffeur ongeduldig op zijn claxon drukt. Het is mooi geweest zo, ze willen naar huis.

De Nuba zijn een bijzonder volk, waar in het dagelijks leven rangen en standen geen enkele rol spelen. Een generaal in uniform is een speciale taak toebedeeld maar staat ook in gewone kledij niet boven zijn soldaten maar werkt met hen samen op basis van gelijkwaardigheid. Voor zijn eigen manschappen is hij *baba* en voor alle anderen volstaat een simpel *comrad* of Kaliman. Een vrouw is niet minder dan haar man, vader of broer, sterker nog: Abdo en Tawfig hebben hun vaders voor zij overleden beloofd geld te verdienen om hun zussen te laten studeren. De meisjes volgen een opleiding tot manager en onderwijzeres terwijl hun broers pas sinds kort de kans krijgen om naar de universiteit te gaan. Alle oudere mensen, goed of slecht gekleed, wonend in een vervallen krot of in een stenen huis worden met diep respect behandeld. Ze krijgen een plaats naast de generaal op de voorbank als ze tot aan hun woonplaats meeliften. Datzelfde geldt voor mij terwijl Marianne op een van de smalle achterbanken zit, probeert karabijnen te ontwijken en op enig moment een geit in toom houdt temidden een zestal jonge mannen...

DE ANDERE KANT

Er zijn duidelijk twee kanten aan het leven in het Nuba Gebergte. Van de ene kant gelooft men in de toekomst en gaat aan de slag, van de andere kant blijft men onzeker omdat verkrachting, discriminatie en vernedering doorgaan. Weliswaar op kleine schaal en niet altijd toe te wijzen aan een groepering, maar toch...

‘Er geldt geen wet in het Nuba Gebergte,’ vertellen velen. ‘Het laatste jaar zijn er 145 mensen bij zogenaamde ongelukken omgekomen maar niemand weet wat er precies gebeurde. Naar daders wordt niet gezocht, naar het wat en waarom wordt geen onderzoek gedaan. Wat doen de VN? Heb je gezien dat het grootste deel van de soldaten die onze vrede moeten bewaken, bestaat uit Egyptenaren? Zij haten zwarte mensen en scharen zich achter onze oude vijanden, gaan door met discriminatie en vernederingen. Bovendien durven ze niet voor de waarheid uit te komen en schrijven foutieve rapporten over verkrachting en gevechten. Rapporten, wat zeggen ze nou eigenlijk. Wie schrijft ze en waarom? Geven ze wel de juiste informatie of wordt de waarheid verdraaid en blijkt het slechts een gewenste versie? Kijk eens naar op papier staande, in het Nuba gebied geleverde medicijnen. Als de cijfers zouden kloppen zouden we jaren vooruit kunnen. Maar er is niets en mensen gaan dood door het ontbreken ervan...’

Tawfig heeft al bij mijn aankomst in Khartoem met enkele woorden verteld over de problemen die zijn ontstaan en de moeilijkheden die hij verwacht bij terugkeer in Heiban en Oya. Hij durfde het laatste halfjaar niet terug te gaan omdat zware bedreigingen vanuit Heiban doorklonken tot in Khartoem en uit angst afgeluisterd te worden liet hij zelfs zijn mobiel ongebruikt. Aloude vernederingen, mishandeling en afpersing staan op zijn netvlies gebrand.

Wat nooit eerder in Heiban gebeurde werd werkelijkheid: een hoge verantwoordelijke ontpopte zich als tiran, eiste geld voor allerlei transacties en uitte de vreselijkste dreigementen. Hij werd geholpen door een stroman die op slinkse wijze gesprekken afluisterde, kwaadaardige roddel verspreidde en mensen aanzette tot verdachtmakingen. Opeens bleken niet de Omda's en Sjeiks de leiding te hebben over hun clan, maar werden ze door politieagenten uit hun huizen gehaald en aan vreemde verhoren onderworpen. Zelfs een eerbiedwaardige professor die op bezoek kwam werd op deze manier behandeld. Dat laatste echter bleek de druppel die de emmer deed overlopen en enkele weken geleden kwamen de inwoners van Heiban in actie, schakelden SPLM leiders uit Kadugli en Luerè in om de natuurlijke orde te herstellen.

Vanaf dat moment zijn machtsspelletjes, bedreigingen en boetes niet meer aan de orde. Oude waarden zijn hersteld en Omda en Sjeikh zijn opnieuw verantwoordelijk voor hun clanleden. In Heiban is het rustig en het zal niet lang meer duren voordat men de draad weer oppakt en wederopbouw van huizen en landbouw in gang zet.

Tawfig's verhaal leidt ertoe dat generaal Kaliman besluit hem meer bescherming te bieden en vanaf nu geldt: ‘wee degene die Tawfig hindert in zijn werk voor de Stichting Abdo.’

Eindelijk trekt er een glimlach over Tawfig's gezicht, hij kan *comrad* Kaliman bellen als hij zich niet veilig voelt en voor alle zekerheid wordt er ook nog voor vrije doorgang gezorgd, dat wil zeggen: hij krijgt een pas die zijn leven een stuk eenvoudiger maakt.

De chauffeur brengt ons via vele hobbelige wegen naar een kantoor waar de *Civil Authority Chairman* zetelt en na een uitgebreide toelichting op het werk van onze ‘bouwmeester’ wordt de officiële pas verstrekt. Hierdoor zal hij voor altijd ongestoord aan de slag kunnen gaan. Eindelijk zal de lagerschool in Oya worden voltooid en zal ook het derde leslokaal in gebruik worden genomen. Bovendien wordt hij uitgebreid met een extra klas zodat ook vijftig weeskinderen er een plek kunnen vinden.

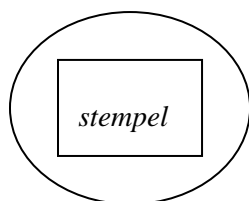
Er zal ook een prachtig duivenhuis in Oya komen, niet alleen een feest voor het oog, maar ook nuttig omdat het op enig moment kleine eitjes en duifjes oplevert. En last but not least: Norwegian Church Aid zal er de komende week een waterpomp slaan. Zo zal de teleurstelling over de vertraging snel vergeten zijn.

De pas voor Tawfig ziet er als volgt uit:

*From:
Colonel Ramadan Hamid
PMR Omer Kumdan
Civil Authority Chairman*

*Rashad County
SRRC / HAC
Education Office Kauda
Greetings*

*These the Humanitarian workers they need to do some senses for people.
Please listen to them end help them with their work.*

*The front
Stamp chief of administration
Major Ramadan Hamid Arrendi*

Een dag later brengt de chauffeur van Kaliman ons naar Heiban en dichterbij komend zien we het verschil. Het is zichtbaar dat de bevolking van Heiban onder zware druk lag en het leven hier het laatste halfjaar heeft stilgestaan.

Er is geen sprake van terrasbouw, slechts enkele huizen laten een nieuw dak zien en de mensen lijken letterlijk en figuurlijk gebukt te gaan onder zware lasten.

Enkele dagen later wagen we de stap en bezoeken de algemeen verantwoordelijke meneer, leggen uit welke projecten Tawfig hier in Heiban en omgeving zal organiseren en spreken er zoals mijn maatje dat noemt 'met zilveren tong'.

Het levert een brede glimlach op en volledige instemming. Tawfig zal geen strobreed in de weg worden gelegd en mocht hij tegen problemen aanlopen dat biedt hij zijn hulp aan. 'Kom gerust langs, bespreek je problemen met mij en je wordt geholpen. Kijk, dit is Umbarak en hij zal de bouw van de lagerschool en het centrum voor vrouwen in de gaten houden op momenten dat je naar Khartoem moet.'

Buiten, in de schaduw van een grote boom, zitten in brede kring achtentwintig Omda's, Sjeiks en notabelen uit de naaste omgeving. Tijdens de komende vergadering zullen ze tientallen aandachtspunten bespreken en de uitwerking ervan op papier vastleggen. Ook aan hen worden we voorgesteld en ook aan hen geven we toelichting over de te bouwen driepoot. Vragen worden beantwoord, er wordt goedkeurend geknikt en uiteindelijk nemen we afscheid onder enthousiast handgeklap én met instemming van allen die hier verantwoordelijk zijn voor het welzijn van de ongeveer zesduizend bewoners. Bovendien wordt alles duidelijk genotuleerd!

Enkele dagen later vertrekt Marianne naar huis en de daaropvolgende morgen al komt het bericht vanuit de NCA Compound in Kauda dat ze er veilig is aangekomen. Deze keer liep haar reis via Nairobi naar Amsterdam, een snelle route die dagenlang wachten in Khartoem voorkwam. Het leverde haar enkele vrije dagen op waardoor ze, voordat zij haar werk als huisarts weer zou opnemen, wat tijd kreeg om ervaringen te verwerken: de ellende in het Darfuri kamp, de trauma's en armoede die twintig jaar oorlog brachten en het ontbreken van basale gezondheidszorg. Tijd ook om terug te blikken op de positieve kant van deze reis: de ongelooflijke veerkracht van de Nuba en de moed die zij tonen om de draad weer op te pakken ...

EEN POLITICUS, STRATEEG EN STRIJDER

Zoals enkele dagen geleden beloofd verschijnt er 's morgens om acht uur een kleine vrachtauto voor het hek met generaal Kaliman in uniform op de voorbank en zijn vrouw en vele dorpelingen in de achterbak. Tientallen volwassenen en kinderen zitten op de ijzeren bodem of houden zich staande als we naar Luerè rijden om Yousif Kuwa Makki te herdenken. Grote en kleine handen omklemmen ijzeren randen en wonder boven wonder stuitert niemand zo ver omhoog dat het gevaar oplevert en hij of zij over de rand valt.

Velen vergezellen ons, gaan te voet de lange weg naar de tombe, fietsen over kilometers lange zandpaden of hebben een oude vrachtauto gevonden die hen daar zal brengen. Zij zingen oude strijdlieden, juichen als een auto voorbij komt en zwaaien uitbundig met kleurige vanen. Een bus met pech is nauwelijks te omzeilen, de inzittenden zijn uitgestapt, houden hun spandoeken in de hoogte en aarzelen; wachten we tot de band is vervangen of gaan we alvast lopend op weg...

Om tien uur vindt de herdenkingsceremonie plaats rondom en in de tombe van Yousif Kuwa, opperbevelhebber van Sudan People's Liberation Army. Een bijzondere man die in maart 2001 aan de gevolgen van kanker overleed. Hij was een leider die stond voor de rechten van de Nuba en vocht voor gelijkheid, een man ook die de isolatie van de Nuba probeerde te doorbreken.

Yousif Kuwa ging naar de lagerschool in Darfur, studeerde politieke wetenschappen en antropologie in Khartoem en gaf les aan de middelbare school in Kadugli voordat hij zich aansloot bij de SPLA. Jarenlang voerde hij het commando over de troepen in het Nuba Gebergte maar heeft helaas het einde van de oorlog en het begin van de definitieve vrede niet mogen meemaken.

Toen zijn ziekte niet te stoppen bleek, droeg hij zijn taken over aan zijn vriend Abdel Aziz Adam Hilu. Een kundig man die betrokken was bij de overeenkomst tot een staakt het vuren en bij het opstellen van de tekst die in de Vredesovereenkomst van Nefasha is opgenomen. Nog steeds draagt zijn volk Yousif Kuwa op handen en eert vandaag opnieuw de nagedachtenis aan een groot politicus, strateeg en strijder.

Hier, op de weidse vlakte voor de tombe, ontmoeten oudgedienden elkaar. Emotionele omhelzingen laten diepe verbondenheid zien, handen worden geschud en nieuwe omhelzingen volgen terwijl enthousiaste verhalen de ronde doen. De een is in Juba gelegerd, een ander in Malakal en weer anderen bewaken de vrede in het Nuba Gebergte.

Wat verderop staat een soldaat met twee plastic bloementuilen in zijn hand die straks door de gouverneur op het graf zullen worden geplaatst. Rondom de lange rijen vervoersmiddelen spelen kinderen, baby's worden gevoed en er wordt van kleding gewisseld; stoffige kledij verdwijnt in een plastic tas en kleurige, zorgzaam gestreken kleding wordt tevoorschijn gehaald. Wonderschone haarbanden en omslagdoeken gaan over gevlochten haarstrengen en een enkele keer worden teenslippers vervangen door zwarte pumps. Daarna worden baby's en kleuters omgetoverd tot brandschone jongetjes en prinsesjes in uitwaaiende jurkjes.

Het teken dat van veraf nauwelijks zichtbaar is, wordt lang niet herkend. Totdat een opmerkelijke officier het heft in handen neemt; druk pratende en gebarende militairen maant om een erewacht te formeren waarlangs de gouverneur zijn entree kan maken. Officieren stappen nog steeds in en uit de rij, verdwijnen gehaast om een oude kameraad te begroeten en zijn uiteindelijk net op tijd terug om een saluut te kunnen brengen aan hun voormalige Majoor Generaal Ismael Khamis Jelab; nu de gouverneur van Zuid Kordofan.

Een schouderklop, een stevige hand of een omhelzing laten zien dat hij zijn manschappen niet vergeten is. Velen zijn persoonlijk begroet en temidden van twee hoge officieren begeeft hij zich naar het de lange rijen soldaten die verderop in het gelid staan opgesteld. Er volgen commando's, het peloton presenteert het geweer en de hoogwaardigheidsbekleders beantwoorden hun groet op gepaste wijze.

Niet alleen zij, ook alle andere aanwezigen scanderen uit volle borst: 'Soedan woyé, SPLA woyé, Kadugli woyé, Nuba woyé, Yousif Kuwa woyé'. Het geluid plant zich voort langs de berghellingen en begroet nieuwkomers die zich een weg banen naar familie of vrienden. Dan loopt het hoge gezelschap naar de tombe. Buiten het koepelvormige gebouw staat voor eeuwig een houten soldaat op wacht en wappert de SPLA vlag, binnen wordt aan Yousif Kuwa eer bewezen, staat men minutenlang stil bij hetgeen deze man voor de vrijheid van de Nuba heeft betekend.

Foto's aan de wanden van omliggende kamers, kleding die ooit door hem werd gedragen, een tas, zijn hoed en uniform met al zijn versierselen geven een indruk over zijn leven. Zijn moeder, zus en vrouw nemen opnieuw condoleances in ontvangst van hoogwaardigheidsbekleders, officieren, soldaten en gezinnen met kinderen terwijl buiten saluutschoten worden afgevuurd. Het is een indrukwekkend eerbetoon...

Uren later verzamelen zich vele gasten op de versierde binnenplaats van een school in Kauda. Toespraak na toespraak volgt. Yousif Kuwa wordt herdacht, zijn moed wordt steeds opnieuw geroemd, kinderen moeten weten hoe belangrijk hij was in oorlogstijd, hoe hij de Nuba mobiliseerde, betrokkenheid eiste. Hoe zijn inzet een levenswerk werd dat uiteindelijk tot de

vrede leidde. Opnieuw klinken vele *moye's*; vanaf het erepodium, de plastic stoelen van officieren en soldaten, de gezinnen en de jongetjes die in een hoge boom zijn geklommen. Aardige vrouwen gaan met zes glazen rond en een karaf water die steeds opnieuw bijgevuld wordt. Ik durf niet te drinken, want waar komt het water vandaan en welke monden dronken er al uit het aangeboden glas? Zal ik hierdoor opnieuw ziek worden of maakt het allang niet meer uit en gebeurt dat toch wel omdat iedereen handen schudt, me omhelst, iets te eten of drinken aanbiedt en zonder het te weten besmet met allerlei vervelende bacteriën die het leven niet leuker maken...

Pas als een klas zingende en dansende jongens en meisjes langzaam een boog vormt voor het erepodium waar de gouverneur en zijn vrouw zich bevinden, als ook Phillip Neroun tezamen met andere ministers de ernstige toon laten varen, veren allen letterlijk en figuurlijk op. De kinderen laten zich op de grond zakken en dansen, klappen in hun handen, steken hun gebalde rechtervuist in de lucht en *'woyé SPLA'* klinkt het van alle kanten. Een kleine soldaat danst zich onder luid gejubel het vuur uit zijn sloffen, hij danst met een inzet die laat raden hoe hij de vrede lief heeft. De gouverneur en zijn vrouw kunnen niet stil blijven zitten en grijpen zijn schouders, officieren sluiten zich aan in de rij die alsmaar langer wordt. De oude moeder van wijlen Yousif Kuwa moet dansen of ze wil of niet en een jong meisje met een moderne pet op haar hoofd sluit zich aan. Het is een feest waarbij Yousif Kuwa en met hem de SPLA geëerd wordt. De Nuba vieren hun bevrijding en iedereen danst, zingt en klapt mee in een voortdurende beweging die niet op lijkt te houden...

WERKBEZOEK

Geen van de NGO's in Kauda heeft een vervoermiddel over en we mogen ons dan ook gelukkig prijzen met onze chauffeur en zijn oude, groene vrachtauto. Dat hij af en toe niet tegen de heuvel op kan, is lastig. Dat hij langzamer vooruitkomt als een lorrie schiet niet echt op, maar wat is het alternatief? Lopen?

Iedere volgende dag wordt het warmer en we zijn de 44° al gepasseerd, het regenseizoen sluipt dichtbij en de hitte is drukkend. Rijden dus! Op weg van Kauda naar Kadorow, dan naar Shuwaya om uiteindelijk in Heiban te eindigen.

Ons gezuiverde water moet voldoende zijn, wat zoete thee ter plekke zal voor een welkome aanvulling zorgen en we hebben tenslotte een hele dag. Er is tijd genoeg voor kilometerslange hobbelpaden en uitgebreide besprekingen in de schaduw van een grote boom.

De chauffeur en zijn bijrijder weten inmiddels alles over onze plannen en met z'n vieren kijken we zoekend rond. Heeft hier ooit een rivier gelopen? Zou deze plek geschikt zijn om een zanddam te bouwen nadat de kennis hiervoor in Nairobi, bij professor Sam Mutiso van SASOL is opgedaan? We zoeken een diepe, brede geul met harde bodem waarvan de zijkanten omhoog gebracht kunnen worden door rotsblokken te stapelen en vast te metselen. Twee damwanden zullen het geheel afsluiten en karrenvrachten zand zullen dit reservoir vullen zodat tijdens het regenseizoen opgezogen water bewaard blijft tot het droge seizoen. Een waterpomp voor dagelijks gebruik zal hierop aangesloten worden en lange slangen die water over de akkers zullen verspreiden. Er zal opnieuw geoogst kunnen worden waardoor de landbouw een nieuwe impuls krijgt die zich als een inktvlek kan verspreiden.

Lazim Suleiman van Nuba Relieve Rehabilitation Development Organization oftewel NRRDO heeft toegezegd contact te zullen zoeken met professor Mutiso en af te spreken op welk moment Nuba mensen er een werkstage kunnen doen. Daarna dient ergens subsidie aangevraagd te worden en na toekenning hiervan kan met de pilot begonnen worden...

Welk zandpad moeten we inslaan? De chauffeur is even de weg kwijt tot navraag leert dat we terug moeten, op enig moment links moeten aanhouden op een pad dat als vanzelf naar Kadorow leidt. Van verre zien we het bouwsel staan, het toekomstig centrum voor vrouwen. Roodstenen muren, die een vlak met stevige rotsblokken omkransen, stralen een warme gloed uit. De samenstelling van de aarde is hier kennelijk wat kleurrijker als in Oya...

Zeinab Balandia heeft in februari een groep hardwerkende vrouwen om zich heen verzameld die onder de bezielende leiding staan van Dālla Diktor en Faïsa Kodi. Zij zorgen dat er rotsblokken worden verzameld, stenen worden gemaakt en er regelmatig water wordt aangedragen zodat er gemetseld kan worden. Een klus die nog niet helemaal geklaard is, maar zeker is dat het gebouwtje voor het regenseizoen overkapt zal zijn met zinken dakplaten. Gezien de korte tijd van voorbereiding is voorzien in een leslokaal van 6.50 x 3.56, een kleine ruimte van 3.60 x 3.60 mtr. en een open deel dat schaduw biedt. In de toekomst echter kan het centrum vrij eenvoudig met een lokaal worden uitgebreid zoals een van de bouwvakkers laat zien. Hij stelt voor met Zeinab te overleggen over de inzet van nog een tweetal bouwvakkers, want de tijd dringt en het regenseizoen kan ook eerder toeslaan.

Net als in Shuwaya zijn de mannen enthousiast en beloven op enig moment een oliepers te maken en stenen die *durra* fijn kunnen malen. 'Wij geloven in onze vrouwen en in de meerwaarde van het centrum en helpen graag mee,' verzekeren ze goedvol. De *Omda* van Kadorow stelt 4.000 m² landbouwgrond beschikbaar plus een lap grond die als proefveld voor het verbouwen van groente kan dienen. Hij zal een huis voor onderwijzeressen bouwen en ziet al helemaal voor zich hoe hier binnenkort een centrum voor onderwijs zal ontstaan...

Onze chauffeur kent de weg naar Shuwaya en het dorp Lumoraign, een van de acht dorpen die er liggen, op zijn duimpje. Uren later vinden we het huis terug waar we het vorig jaar overnachtten; toen nog met muskieten rondom en witte mieren die zich spontaan uit het dak lieten vallen. Nu schijnt de zon en diepe stilte overvalt ons. Waar is iedereen? Wonen hier nog mensen of heeft men het dorp verplaatst naar betere oorden?

Dan komt een bekende breed lachend op ons toe. Osman Bachīd, een van de leden van het comité van ontvangst die ook het vorig jaar aanwezig was bij de bespreking.

'Sorry, we hebben jullie niet verwacht en er is niemand die je officieel welkom kan heten. Het is zondag, de *Omda* en andere notabelen zijn er niet, ze bezoeken familie in omliggende dorpen.'

Frederique Mārengé stelt zich voor, het schoolhoofd van de huidige noodopvang waar al les wordt gegeven in afwachting van een echt stenen gebouw. In de relatieve koelte van een rieten dak spreken we de projecten door en leggen hen het dilemma van de weeskinderen voor. Beide scharen zich volkomen achter aanpassing van dit deel van onze driepoot, het bouwen van een extra klaslokaal en het toekennen van fees aan vijftig weeskinderen. 'Ik kan een lijst maken van kinderen die hiervoor in aanmerking komen,' zegt Frederique, 'maar dat kost me enkele uren.'

Maar willen we niet voordat het donker is in Heiban zijn? Onze chauffeur wil toch direct daarna door naar Kauda?

We besluiten dat de lijst met namen in november klaar ligt, een goed moment omdat we dan ook meer weten over het tijdsplan van de te bouwen scholen. Daarna is er tijd om thee te drinken, een sobere maaltijd te nuttigen en de grote, ongelooflijk hete vlakte in te wandelen.

'Kijk, daar ligt een stapel stenen klaar om gemetseld te worden' wijst Osman, 'en daar schuilen honderden anderen onder de resten van brandend hout.'

Het is niet genoeg, maar nu jullie bevestigen wat we in oktober vastlegden gaan we versneld aan de slag. Tweehonderd meter verderop staat sinds kort een waterpomp, dus droogte vormt voor ons geen enkele belemmering meer. Ik beloof je dat we binnenkort alles hebben wat nodig is, inclusief dit duivenhuis.' Enthousiast wappert hij met het A4'tje waarop enkele voorbeelden staan...

De volgende dag gaan we voor de tweede keer op weg naar Oya. Deze keer heeft Tawfig een fiets geleend en spring ik opgewekt achterop. Nu blijft er slechts een deel rul zand over en een gering aantal hellingen die lopend overwonnen moeten worden. Mijn optimisme duurt niet lang en verdwijnt geheel als een kwartier later de band leegloopt en niet te repareren blijkt...

Ook vandaag is de meivakantie nog niet afgelopen en het is rustig om ons heen. *Chief* Yaya Mohamed, schoolhoofd Mustafa Abdulla Kacho en Muchtar een onderwijzer die hier vlakbij woont, luisteren nieuwsgierig naar onze nieuwe optie betreffende hulp aan wezen.

‘Nadelen om het oude voorstel te herzien zijn er niet,’ vindt Yaya, ‘voordelen eens te meer. Kinderen kunnen op de plek blijven waar ze gelukkig zijn, er worden veel meer kinderen geholpen én er kan een derde onderwijzer worden aangetrokken.’ Na kort overleg verdwijnt Mustafa in zijn huis en overhandigt een uur later een lijst waarop vijftig namen prijken. ‘Een uitstekend controlemiddel...’

Als het Abdo bestuur met dit voorstel akkoord gaat, zullen schoolfees niet alleen zorgen dat meer kinderen onderwijs krijgen en er een onderwijzer bij komt, het zal ook helpen de levensstandaard van de onderwijzers omhoog te brengen. Nu leven de twee onderwijzers van Oya van minimale bijdragen die bijeen worden gebracht door dorpingen die zelf nauwelijks iets bezitten; wat bonen, maïs, thee en enkele penningen. Niet voor niets zakt de houten driepoot met smalle zitting onder het gewicht van Tawfig langzaam uiteen. De enige stoel in huis is gammel en wat overblijft is een schamel bed dat tot zitplaats dient of de harde grond met daarboven een houten balk als rugleuning. Vandaag wordt de laatste heilzame thee geschonken, dan is ook de voorraad bloemetjes op...

Hosna Ismail die het vorig jaar spontaan begon te dansen nadat zij over onze plannen in Leira hoorde, komt erbij zitten en luistert naar de vorderingen in Kadorow. Samen met Fousiah Kukum, Souriah Osman, Malka Abdallah, Aïda Ibrahim, Zeitun Sāmsōn en Sumiah Mahannah gaat ze er lessen volgen.

‘We willen leren, verder komen, zelfstandig in ons onderhoud voorzien! Vertel ons over gezondheidszorg, het gebruik van een ploeg en hoe we kleren voor onze kinderen en anderen kunnen maken!’

Even luistert ze naar tegenwerpingen van Tawfig. ‘Kadorow ligt aan de andere kant van de berg, is dat niet lastig...’

‘Nee,’ zegt ze opgewekt, ‘wat we beloven doen we, we lopen erheen en houden dat vol.’ Ze vertelt hoe ze jaren geleden naar Khartoem vluchtte. ‘Door mee te lopen met een vroedvrouw leerde ik hoe je een baby kunt keren zodat de bevalling gemakkelijker verloopt

en ik kan twee kleine inscheuringen hechten. Maar ik was niet gelukkig in Khartoem, dat ben ik alleen in mijn oude dorp. Hier gebruik ik de kennis die daar heb opgedaan en help vrouwen met hun bevalling...'

We praten verder en ook de CooKit, koken door gebruik te maken van zonnewarmte, komt ter sprake. Muchtar kent hun werking en wil zijn kennis hierover graag verspreiden. Hij wil ook betrokken worden bij een mogelijke werkstage in Nairobi, deskundigheid opdoen in het bouwen van een zanddam en zal contact opnemen met Lazim Suleiman van NRRDO. Wat wellicht ook handig is voor ons centrum in Kadorow is het feit dat zijn vader kleermaker is en vast en zeker bereid zal zijn er les te geven...

Terug in Heiban worden we opgewacht door een grote delegatie vrouwen waaraan *chief* Amna Kodi leiding geeft. Vijf andere bestuursleden stellen zich voor waaronder Sarah, de echtgenote van Abueiza, manager van het NCA kantoor en de compound in Heiban. Een tiental vrouwen heb ik het vorig jaar al ontmoet en tijdens die toelichting op onze projecten stemden zij in met het maken van stenen. Onzekerheid over de voortgang en afwezigheid van Tawfig zorgden dat er wel stenen zijn gemaakt, maar het aantal onvoldoende is voor het geheel.

'Daar komt vanaf de volgende week verandering in,' beloven de vrouwen in koor. 'We hebben al kennis gemaakt met Zeinab Balandia en kennen haar lesprogramma. Bovendien weten we nu ook dat de bouw van het centrum in Kadorow snel vordert en de lokalen wellicht voor het regenseizoen overkapt zullen zijn.'

Het enige obstakel blijkt de plaats van lokaal materiaal te zijn. Het ligt ver weg en er is vervoer nodig om de bricks naar Heiban te brengen. Een probleem dat onmiddellijk door Tawfig wordt opgelost. Hij zorgt voor vervoer zodat niets de voortgang in de weg zal staan...

De volgende dag ontmoeten we opnieuw *Omda* Hassan el Bāna Kuku en leggen hem de mogelijke wijziging van het project weeskinderen voor. Hij steunt ons voorstel om een extra klas te bouwen en schoolfees te verstrekken. Bovendien zal hij zorgen voor een lijst met namen van weeskinderen zodat degelijke controle mogelijk is.

Buiten de poort van de NCA compound bekijken we de grond die hij beschikbaar heeft gesteld. Er zal plaats genoeg zijn voor een lagerschool en het vrouwen centrum, wat verderop kan 4.000 m² gebruikt worden voor koeientraining en er is ruimte genoeg om een proefveld aan te leggen voor het verbouwen van groente.

Ook hij krijgt de afbeelding van duivenhuizen te zien en vindt het een geweldig idee. Eens heeft hij zo'n luxe duiventil gezien, ergens in het oosten van Soedan...

